

Ten geleide: Tien jaar *Medische Antropologie*

Sjaak van der Geest

December 1983 verscheen het eerste nummer van de *Nieuwsbrief Medische Antropologie*. Dat nummer bestond praktisch geheel uit een overzicht van activiteiten en publicaties van 64 wetenschappers in België en Nederland die zich beschouwden als beoefenaars van 'medische antropologie'. Dat begrip werd voor het gemak zeer ruim omschreven: bestudering van sociaal-culturele aspecten van ziekte, gezondheid en gezondheidszorg. In december 1986 verscheen het laatste nummer. In totaal waren er zes nummers geweest, waarvan vier themanummers over: het lichaam, geneesmiddelen, voeding en huisartsgeneeskunde. De inbreng van Belgische collega's, met name uit Leuven, was groot.

Het was de bedoeling vanaf 1987 een meer professioneel tijdschrift uit te brengen, maar het duurde tot juni 1989 voordat wij daarin slaagden. De voornaamste reden was dat uitgevers de commerciële haalbaarheid van zo'n specialistisch tijdschrift in de Nederlandse taal somber inschatten. Tenslotte is de redactie toen zonder uitgever van start gegaan en dat is zo gebleven, tot de dag van vandaag. Gelukkig, want links en rechts van ons zijn diverse nauw-verbante tijdschriften die wel een uitgever hadden, en ziele gegaan.

De plannen die de redactie had met het nieuwe tijdschrift zijn nog steeds terug te vinden in het colofon. Het is "een tijdschrift voor discussie en informatie-uitwisseling over sociaal-culturele aspecten van ziekte, gezondheid en gezondheidszorg en richt zich (in eerste instantie) tot een Belgisch en Nederlands publiek. Het staat open voor bijdragen over de eigen cultuur en andere culturen. De redactie is speciaal geïnteresseerd in bijdragen die een brug slaan tussen het eigene en het 'andere'. Zij ziet de ontmoeting tussen 'ons' en 'hen' als het wezen van de culturele en medische antropologie. Bijdragen waarin de grenzen tussen wetenschappelijke disciplines worden overschreden zijn bijzonder welkom."

Een aantal zaken valt op. De redactie wil dat het tijdschrift een Belgisch-Nederlandse onderneming wordt, dat het discussie mogelijk maakt, dat het verbindingen tot stand brengt tussen 'hen' en 'ons', waarbij men zowel aan 'andere' culturen als aan andere disciplines moet denken, maar tegelijkertijd wil het een *antropologisch* tijdschrift blijven.

Een korte terugblik op de afgelopen tien jaar leert ons dat niet al die plannen uitgesproken zijn. Wat het Belgisch (Vlaams) – Nederlandse karakter betreft, is het tijdschrift in de loop der jaren steeds (Noord-)Nederlandser geworden. Het abonneestand in België is klein en van de 101 artikelen die er de afgelopen tien jaar geschreven

zijn, kwamen er 128 van Nederlandse en 28 van Belgische auteurs (en vijf van auteurs uit een ander land).

Hoewel in de ogen van buitenstaanders antropologie – dus ook medische antropologie – zich nog steeds richt op ‘vreemde culturen’, blijkt dat niet uit de bijdragen in ons tijdschrift: 49 bijdragen handelden over de cultuur van de schrijver(s) en 60 over een andere cultuur. Daarnaast gingen 25 artikelen over migranten in de cultuur van de auteur en hadden 27 artikelen geen duidelijke regionale strekking. Het idee dat de (medische) antropologie ‘exotisch’ onderzoek voorstaat, wordt ook tegengesproken als we nagaan in welke continenten de bijdragen speelden: voor 65 was dat Europa (hoofdzakelijk Nederland en België), 38 gingen over Afrika, 14 over Azië en zeven over Latijns Amerika. Opvallend is dat niet één artikel geplaatst werd dat handelde over Noord-Amerika. Ook Australië en Oceanië kwamen deze tien jaar niet voor in ons tijdschrift.

Dat de (medische) antropologie thuisgekomen is, behoeft niet meer betwijfeld te worden, al blijkt dat misschien nog niet overtuigend uit het onderzoek dat studenten in de medische antropologie doen. Het tijdschrift toont die tendens weldegelijk en de verbazing over het verre heeft in veel gevallen plaats gemaakt voor verwondering over wat om de hoek, zelfs in eigen huis, gebeurt. Een Europese conferentie april 1998 over ‘Medical anthropology at home’ drukte diezelfde gedachte uit (cf. Van Dongen & Fainzang 1998). Op het recente Jubileumcongres ‘100 jaar antropologie in Nederland’ ging een panel over Medische Antropologie waarbij de onderwerpen steeds een koppeling ‘hier en daar’ hadden. Het drong nauwelijks meer tot de aanwezigen door dat sommigen het over ‘hier’ en anderen het over ‘daar’ hadden. Het idee dat wij geheel anders zijn dan zij – of zij anders dan wij – is, althans onder antropologen, nagenoeg uitgestorven.

Ik heb niet uitgezocht hoeveel – en welke – bijdragen geschreven zijn door auteurs met een niet-antropologische achtergrond, maar het is duidelijk dat *Medische Antropologie* veel bezocht is door collega’s van een andere discipline die met ons een interesse in de sociale en culturele dimensie van ‘het medische’ delen. Toch is er nog geen sprake van een drukke interdisciplinaire uitwisseling. Waarschijnlijk is er geen terrein waar de ‘eigen cultuur’ zozeer trekt als de wetenschappelijke discipline waarin men is opgegroeid. Op dat punt zijn de antropologen niet minder ethnocentrisch dan hun collega’s in andere disciplines.

Interdisciplinariteit is geen gemakzuchtig eclecticisme of wetenschappelijke huts-pot, maar het verkennen van de grenzen van het eigen verklarings- en interpretatiemodel en zich open stellen voor andere zienswijzen. Een goede poging daartoe is te vinden in een recente bundel essays over internationale gezondheid (Streefland 1998).

Interdisciplinaire samenwerking mag niet samengaan met grensvervaging, maar is slechts vruchtbaar als het eigen perspectief scherp omljnd is. Vandaar dat de redactie steeds vastgehouden heeft aan het *antropologische* van haar tijdschrift. Zij is altijd van mening geweest dat er nauwelijks een voorbeeld is van menselijke bekommernis waar zoveel ‘cultuur’ omheen gesponnen is als het ‘medische’. In wat mensen doen en denken omtrent ziekte, gezondheid en gezondheidszorg treffen wij de centrale en meest gekoesterde waarden van een cultuur aan. Daarom is medische antropologie niet alleen een *Fundgrube* voor etnografisch onderzoek maar tevens een ideaal uitgangspunt voor comparatieve antropologie.

De redactie hoopte met een wetenschappelijk Nederlandstalig tijdschrift (Engelse bijdragen worden overigens niet geweerd) een directer medium voor discussie en publicatie beschikbaar te stellen. Zonder de kwaliteitseisen te verminderen hoopte zij daarmee ook de publicatiedrempel voor jonge collega's te verlagen. Daarin is zij zeker geslaagd. Achttien auteurs schreven een artikel dat gebaseerd was op hun doctoraal scriptie en een ongeteld aantal anderen gebruikte het tijdschrift om een hoofdstuk uit hun proefschrift voor te leggen aan vakgenoten. Vele jonge collega's hebben in dit tijdschrift hun 'maiden speech' gehouden.

Een van de belangrijkste activiteiten van het tijdschrift is het jaarlijks symposium dat in december wordt gehouden en zes maanden later, in juni, resulteert in een themanummer. Het symposium is gewoonlijk kleinschalig en heeft het karakter van een workshop. Alle papers worden tevoren aan de deelnemers toegestuurd zodat er tijdens de bijeenkomst onmiddellijk over de tekst zelf gediscussieerd kan worden. Omdat de belangstelling soms te groot is voor een dergelijke benadering, heeft de redactie de afgelopen jaren ervoor gekozen om bij het uitkomen van het themanummer in juni een openbare 'studiedag' te organiseren waar wel presentaties gegeven worden. De jaarlijkse themanummers zijn waarschijnlijk de meest geslaagde voorbeelden van interdisciplinariteit op het terrein van de medische antropologie. De volgende thema's zijn de afgelopen tien jaar aan bod geweest: Sociale en culturele aspecten van geneesmiddelen (1990), Vrouwen en gezondheid (1991), Migranten en gezondheidszorg (1992), Het meer-niveau perspectief in de medische antropologie (1993), Diagnose en divinatie (1993), Zintuigen (1994), Geheim (1995), Trauma en cultuur (1996), Ouderen, welzijn en zorg (1997) en Reproductieve gezondheid en cultuur (1998). Enkele van deze nummers zijn uitvoerig geciteerd in andere tijdschriften. Van de meeste van deze themanummers zijn overigens nog enkele exemplaren verkrijgbaar. Het volgende themanummer, in 1999, gaat over 'Poep, cultuur en welbevinden'.

Een belangrijke rubriek van het tijdschrift zijn de boekrecensies. De redactie heeft altijd een informatieve stijl van bespreken voorgestaan omdat voor veel lezers een bespreking de enige kennismaking met het boek zal blijven. De afgelopen tien jaar zijn 355 boeken besproken waarbij 169 verschillende recensenten betrokken zijn geweest. De breedte van onze 'pool' van recensenten zegt iets over de uitstraling van het tijdschrift. Naast de besprekingen zijn er over die zelfde periode ook nog 170 signalementen gepubliceerd.

Het tijdschrift is gedurende de afgelopen tien jaar gestadig gegroeid in omvang. In 1997 bedroeg de totale jaargang zelfs 500 pagina's. Die groei zal echter getemperd moeten worden om het tijdschrift – met name voor studenten – betaalbaar te houden.

De redactie hoopt de komende jaren haar werk voort te zetten. Een belangrijke verandering die gaat plaatsvinden is dat het tijdschrift vanaf volgend jaar 'peer reviewed' zal zijn. Peer reviewing gebeurde in het verleden op onregelmatige basis maar zal voortaan strikt worden gehanteerd. Verder hoopt de redactie de positie van het tijdschrift in België te versterken, zowel wat auteursbijdragen als wat abonnementen betreft. Wat de huidige abonnees betreft, wij hopen dat zij het tijdschrift trouw zullen blijven en niet aarzelen hun suggesties voor verbetering aan de redactie kenbaar te maken.

Het aantreden van een nieuwe Belgische hoofdredacteur, Steven Van Wolputte, is misschien ook het begin van een opleving van het tijdschrift in België. Hartelijk welkom!

Het huidige nummer is niet als 'feest-nummer' bedoeld, maar bevat wel uitstekende bijdragen over enkele zeer actuele vraagstukken en discussies op het terrein van maatschappij en gezondheid. Cor Hoffer en Hub Zwart schrijven over filosofische en religieuze overwegingen die beslissingen over orgaandonatie beïnvloeden. Marian Tankink vraagt zich af hoe het krijgen van een kind van een 'geschenk' tot een 'recht' geworden is. Maud Radstake bespreekt de diverse betekenissen van 'ontkenning' door AIDS-patiënten en gezondheidswerkers in Ghana. Olga Ekelenkamp doet verslag van haar bevindingen tijdens haar onderzoek bij Nederlandse ouderen die de winter in Zuid Spanje doorbrengen. Sipco Vellenga beschrijft de ontwikkeling van de pinksterbeweging in Nederland en vraagt zich hoe de populariteit van charismatische genezing verklaard kan worden in een tijdperk van biomedische hegemonie. Een reisverslag over Marokkaanse psychiatrische diensten van Cor Hoffer en een achtergrondstuk bij de 'Jubilee 2000' campagne van Ellen Verheul besluiten de reeks artikelen. Het nummer eindigt, zoals altijd, met berichten, boekbesprekingen, signalementen en abstracts.

Literatuur

Dongen, E. van & S. Fainzang (eds)

1998

Medical anthropology at home: Creating distance. Special issue of *Anthropology & Medicine* 5(3).

Streefland, P. (ed.)

1998

Problems and potential in international health: Transdisciplinary perspectives. Amsterdam: Het Spinhuis / Royal Tropical Institute.